

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

2022

Mgr. Simona Fuxová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Faktory ovlivňující docházku žáků středních škol

Závěrečná práce

2022

Mgr. Simona Fuxová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

ZADÁNÍ

tématu závěrečné písemné práce doplňujícího pedagogického studia

Jméno a příjmení studenta: Simona Fuxová

titul: Mgr.

název absolvované VŠ: Metropolitní univerzita Praha

rok ukončení VŠ: 2019

rok zahájení DPS: 2020

Práce je svým obsahem zaměřena převážně do oblastí: psychologie, pedagogika, obecná didaktika, oborová didaktika, metodologie, sociologie. (použítelné)

Téma práce: Faktory ovlivňující docházku žáků středních škol

Obsah práce:

Cílem závěrečné práce je podrobně prozkoumat, jaké faktory ovlivňují docházku žáků středních škol. Podrobněji se budu věnovat záškoláctví. Záměrem je zjistit, jak častý je jeho výskyt u dnešních studentů a jaké důvody k němu vedou. V teoretické části práce se zaměřím na seznámení se základními pojmy, jakými jsou rizikové chování, záškoláctví a jeho příčiny, možnosti prevence. Ve druhé části využiji metodu kvantitativního výzkumu. Výzkumným souborem budou studenti středních škol, různého pohlaví. Pro získání dat zvolím metodu dotazníkového šetření, prostřednictvím dotazníku vlastní tvorby. Účelem práce je pokusit se, prostřednictvím seznámení se s příčinami tohoto patologického jevu, najít způsob jak problém záškoláctví minimalizovat.

Základní literatura dle ISO 690:

- 1) ČAPEK, R. Třídní klima a školní klima. Praha : Grada Publishing a.s. , 2010. ISBN 978-80-247-2742-4
- 2) FICOVÁ, L. Záškoláctvo ako problém súčasnej základnej školy. Vyd. 1. Bratislava: OZ V4, 2011. ISBN 978-80-89443-06-2
- 3) GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
- 4) KROWATSCHEK, D., DOMSCH, H. Do školy beze strachu. Brno: Computer Press, 2007
- 5) PRŮCHA a kol. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-5
- 6) SALAVCOVÁ, M., FOIST, V. Co dělat, když – intervence pedagoga, Záškoláctví. Č.j.: MSM1-32548/2017-1
- 7) VÁGNEROVÁ, M. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1074-4

Termín odevzdání práce: 15.04.2022

Vedoucí práce PhDr. Marcela Elšlová, Ph.D. Podpis vedoucího .....

Prohlašuji, že jsem se seznámil(a) se zásadami pro vypracování závěrečné písemné práce v rámci DPS.

v Pardubicích dne 15.10.2021 Podpis studující(ho): .....

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. X/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

Ve Žlebech, dne 3. 2. 2022

Mgr. Simona Fuxová

ANOTACE

Práce je věnována problematice záškoláctví na středních školách. Cílem je v teoretické části uvést různé definice záškoláctví, včetně jeho kategorií. Dále jsou podrobně představeny faktory, které záškoláctví ovlivňují. Praktická část analyzuje jednotlivé příčiny, které ovlivňují záškoláctví, u studentů středních škol. V závěru je vyhodnoceno, jaký mají jednotlivé faktory reálný vliv na dnešní záškoláky.

KLÍČOVÁ SLOVA

Záškoláctví, kategorie záškoláctví, příčiny záškoláctví, rodina, škola, prevence

TITLE

Factors influencing the attendance of high school students

ANNOTATION

The work is devoted to the issue of truancy at secondary schools. The aim is to present in the theoretical part various definitions of truancy, including its categories. Furthermore, the factors that affect truancy are presented in detail. The practical part analyzes the various causes that affect truancy in high school students. In the end, it is evaluated what individual factors have a real impact on children truanting.

KEYWORDS

Truancy, truancy categories, causes of truancy, family, school, prevention

OBSAH

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK	9
SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK	10
ÚVOD	11
1 Záškoláctví	13
1.1 Historie záškoláctví	13
1.2 Definice záškoláctví	15
1.3 Kategorie záškoláctví	16
1.4 Faktory ovlivňující záškoláctví	18
1.4.1 Rodina	19
1.4.2 Škola	20
1.4.3 Vrstevnické prostředí a vliv společnosti	22
1.4.4 Osobnost jedince	23
1.5 Reálné dopady záškoláctví a jeho prevence	24
1.5.1 Reálné dopady	24
1.5.2 Prevence záškoláctví	25
2 Popis metodologie výzkumu	28
2.1 Stanovení cíle práce, vytyčení problémových okruhů	28
2.2 Formulace hypotéz	28
2.3 Popis výzkumného souboru	29
2.4 Popis použitých metod a technik sběru dat	29
2.5 Výsledky z předvýzkumu	29
3 Výsledky výzkumu	30
3.1 Prezentace dat (statistické zpracování, grafy)	30
3.1.1 H1: Děti žijící v neúplném rodinném prostředí chodí za školu častěji než děti z úplných rodin.	31

3.1.2	H2: Čím více se rodiče zajímají o vzdělání svých dětí, tím méně chodí jejich děti za školu.	33
3.1.3	H3: Existuje souvislost mezi schopností přizpůsobit se školním nárokům a záškoláctvím	34
3.1.4	H4: Žáci, kteří navštěvují školu, kterou si sami vybrali, chodí za školu méně často, než ti, kterým školu vybrali rodiče.	36
3.1.5	H5: Příčinou záškoláctví je, častěji než osobní pocit strachu, vliv party.	36
3.1.6	H6: Záškoláctví se více vyskytuje u dětí, které mají se svými spolužáky špatné, nebo žádné vztahy.	37
3.2	Závěry výzkumu	39
3.3	Diskuze	40
ZÁVĚR	.....	41
PRAMENY	.....	44
PŘÍLOHY	.....	47

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK

Graf 1 – Rozdělení respondentů dle pohlaví.....	29
Graf 2 – Rozdělení respondentů dle navštěvované střední školy.....	29
Graf 3 – Rodinné prostředí studentů, kteří byli někdy za školou.....	30
Graf 4 – Zájem rodičů o vzdělání dětí, kteří byli za školou.....	32
Graf 5 – Zájem rodičů o vzdělání dětí, kteří nebyli za školou.....	32
Graf 6 – Schopnost přizpůsobit se školním nárokům u záškoláků.....	34
Graf 7 – Důvody studia dané školy.....	35
Graf 8 – Příčiny záškoláctví.....	36
Graf 9 – Způsob trávení času za školou.....	36
Graf 10 – Vztahy se spolužáky.....	37
Graf 11 – Zkušenost s ponižováním za neznalost od spolužáka a učitele.....	37
Tabulka 1 – Empirické četnosti rodinného prostředí studentů.....	30
Tabulka 2 – Teoretické četnosti rodinného prostředí studentů.....	31
Tabulka 3 – Empirické četnosti zájmu rodičů o vzdělání.....	33
Tabulka 4 – Teoretické četnosti zájmu rodičů o vzdělání.....	33
Tabulka 5 – Empirické četnosti schopnosti žáků přizpůsobit se školním nárokům.....	35
Tabulka 6 – Teoretické četnosti schopnosti žáků přizpůsobit se školním nárokům.....	35

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

ČŠI - Česká školní inspekce

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

ADHD - Attention Deficit Hyperactivity Disorder, porucha pozornosti s hyperaktivitou

OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí

ÚVOD

„*Pro život, ne pro školu se učíme.*“ To tvrdil již římský filozof Seneca. S tím pravděpodobně souzněla Marie Terezie, když v roce 1774 vydala Všeobecný školní řád, a tím umožnila vzdělání veškerému obyvatelstvu. K tomu bylo třeba mnoho podpůrných kroků, kterými bylo například budování nových škol, zajištění přípravy učitelů nebo tištění učebnic. Tento Všeobecný školní řád je všeobecně vnímán, jako předpis, který v českých zemích zaváděl povinnou školní docházku.

Se zavedením každé povinnosti se ale automaticky vyskytnou i faktory, které její plnění ovlivňují, někdy i zcela neumožňují. Takto se podle mého názoru objevilo i záškoláctví. Tedy neomluvená absence ve škole, při vzdělávání. V této práci se zabývám tímto rizikovým chováním u studentů třetích a čtvrtých ročníků tří čáslavských středních škol.

Cílem závěrečné práce je podrobně prozkoumat, jaké faktory ovlivňují docházku žáků středních škol. Záměrem je zjistit, jak častý je výskyt záškoláctví u dnešních studentů a jaké důvody k němu vedou.

V teoretické části práce se za pomoci odborné literatury zaměřím na seznámení se základními pojmy, jakými jsou rizikové chování, záškoláctví a jeho historie, kategorie a příčiny, reálné dopady záškoláctví a možná prevence. V následující kapitole nejprve představím stručnou historii záškoláctví a poté několik odborných definic tohoto pojmu. Stejně jako přesné definice pojmu záškoláctví, i kategorizace záškoláctví se u jednotlivých odborníků liší. Záleží na tom, jaká kritéria autoři pro své dělení používají. Následně se věnuji podrobněji faktorům, které docházku žáků ovlivňují. Rodina, škola, vrstevníci a také samotná osobnost jedince jsou podle mého názoru těmi faktory, které mají zásadní vliv. Další kapitola se věnuje reálným dopadům záškoláctví. Upozorňuji zde na naprostou nezbytnost spolupráce školy s rodiči záškoláka a představuji možné důsledky, které může neřešené záškoláctví mít. Poslední kapitola teoretické části se věnuje možnostem prevence záškoláctví. Pro tyto vzdělávací, výchovné i sociální intervence vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy několik doporučení. Problematikou prevence rizikového chování se zabývá mnoho odborníků. V závěru kapitoly představím výčet názorů některých z nich.

Ve druhé, praktické, části budu analyzovat jednotlivé faktory, ovlivňující docházku žáků středních škol. Využiji metodu kvantitativního výzkumu. Výzkumným souborem budou

studenti třetích a čtvrtých ročníků středních škol v Čáslavi, různého pohlaví. Pro získání dat zvolím metodu dotazníkového šetření, prostřednictvím dotazníku vlastní tvorby. Z důvodu probíhající pandemie Covid-19 nebyla možná osobní účast při vyplňování dotazníku. Z toho důvodu můžou studenti vyplnit dotazník na online rozhraní a pouze na základě vlastní dobrovolnosti. Výsledky dotazníků budou sloužit ke statistickému zpracování, na základě kterého potvrdím, nebo vyvrátím stanovené hypotézy.

V samotném závěru práce shrnu veškerá získaná data z teoretické části. Dále se pokusím, prostřednictvím výsledků statistického zpracování v praktické části, pochopit, co vede studenty k záškoláctví a najít způsob jak problém záškoláctví minimalizovat. V této závěrečné části musím ovšem připustit, že záškoláctví bylo ovlivněno pandemií Covid-19. Způsob výuky, který tato pandemie přinesla, měl podle mého názoru vliv i na výskyt tohoto rizikového chování.

1 Záškoláctví

Současné vzdělávání je silně poznamenáno pandemií Covid-19. Děti strávily několik měsíců bez výuky, distanční anebo hybridní výukou, což mělo samozřejmě vliv i na výskyt záškoláctví. Před pandemií bylo záškoláctví velmi závažným problémem, vyskytujícím se nejen na středních, ale i základních školách. Není pochyb o tom, že je záškoláctví rizikovým chováním. Z toho důvodu si nejprve představíme samotný pojem rizikové chování.

V pedagogickém slovníku je pojem rizikové chování představen jako chování rizikové populační skupiny, v pedagogickém kontextu zejména skupiny dospívajících. Nejčastěji jde o tři rizikové typy chování, kterými jsou zneužívání návykových látek, negativní chování v reprodukční oblasti a negativní psychosociální chování (Průcha, 1998, s. 201).

Miovský (2015, s. 28) definuje rizikové chování jako *„takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost.“* Dále uvádí, že tímto pojmem nahrazujeme doposud používaný termín sociálně-patologické jevy, který je podle jeho názoru pro potřeby moderního školství koncepčně překonaný. Podle Miovského (2015, s. 28) přitom *„vzorce rizikového chování považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi. Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme: šikanu a násilí ve školách včetně dalších forem extrémně agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC atd.), užívání anabolik a steroidů, obecně kriminální jednání, sexuální rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týraní a zneužívání dětí atd.“* Podrobněji bych se dále ráda věnovala záškoláctví.

Česká školní inspekce (dále ČŠI) ve svém Metodickém doporučení (Felcmanová, 2021, s. 10) přichází s novým pojmem náročné chování, které má nahradit tradiční pojem rizikového chování. Upozorňuje tím na subjektivní pohled toho, kdo chování žáka posuzuje.

1.1 Historie záškoláctví

Je třeba uvědomit si, že bez zavedení povinné školní docházky by neexistoval ani pojem záškoláctví. Morkes (2010) ve svém článku uvádí, že za počátek školní docházky je

běžně používán rok 1774, kdy vydala císařovna Marie Terezie Všeobecný školní řád. Tehdy se ale jednalo spíše o doporučení, aby rodiče dětí ve věku 6 – 12 let posílali děti do školy. Z praktických důvodů, jakými byly nedostatek učitelů i škol, nebylo možné školní docházku přímo nařídit. Díky tomuto Všeobecnému školnímu řádu se ale začaly utvářet podmínky k tomu, aby počet dětí ve školách stále stoupal.

Zákon, který by povinnost školní docházky plně vyžadoval pod hrozbou sankce, byl v rakousko-uherské monarchii přijat v roce 1869. Délku povinné školní docházky stanovil tento zákon na 8 roků, což bylo pro Evropu v té době neobvyklé (Morkes, 2010).

Roku 1948 byl vydán zákon o jednotné škole, který změnil osmiletou školní docházku na devítiletou a zároveň upravil strukturu celého školského systému. Došlo tím ke sjednocení vzdělávacích požadavků na stejně staré žáky. V touze připodobnit se sovětskému školství a uvést do pracovního života mladé lidi co nejdříve, byla v roce 1953 zkrácena povinná školní docházka opět na 8 let. Dále byly obecné a měšťanské školy nahrazeny osmiletými základními školami a byla zrušena gymnázia. Po zlepšení národohospodářské situace byla roku 1960 školní docházka opět prodloužena na 9 let. Další zákon z června 1978 prodlužoval povinnou školní docházku až na 10 let. Jeho konceptem byla povinná osmiletá základní škola, na kterou navazovaly povinné dva roky na střední škole. Hlavní prioritu měla odborná učiliště. Z polistopadového období ještě zmíním velmi liberální zákon z roku 1990, který zkracoval povinnou školní docházku na devět let, přičemž devátý ročník nebyl povinný a žáci mohli odcházet na střední školy z osmého ročníku. To ovšem vedlo k tomu, že v devátých třídách postupně zůstávaly pouze žáci s nezájmem o další studium. Až školský zákon z roku 1995 stanovil devátý ročník opět povinným (Morkes, 2010).

V současné době se školní docházka řídí podle Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Přímou školní docházce se v tomto zákoně věnují paragrafy § 36 – §43, ve kterých je mimo jiné psáno, že školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejdéle však do školního roku, v němž žák dosáhne sedmnácti let. Zároveň je v §22 školského zákona přímo uvedeno, že žáci jsou povinni docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat, přičemž musí dodržovat školní řád a plnit pokyny pedagogických pracovníků. Z pohledu zákonných zástupců se ve školském zákoně uvádí, že jsou povinni zajistit, aby dítě do školy řádně docházelo a dokládat

důvody případné nepřítomnosti dítěte ve vyučování (Zákon č. 561/2004 Sb., Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)).

Jak jsem již zmínila výše, aktuální výskyt záškoláctví poznamenala pandemie. Ve výroční zprávě ČŠI (Zatloukal, 2020, s. 75, 111) z roku 2019/2020 je uvedeno, že stoupá podíl základních škol, kde mají se záškoláctvím problém (na 51,4 % ve školním roce 2018/2019 z 43,8 % v 2017/2018). Na středních školách došlo k mírnému zlepšení situace. Podíl škol s výskytem záškoláctví se snížil na 59,4 % ve školním roce 2018/2019 z původních 64,8 % v předchozím školním roce. Nadále je ale záškoláctví hlavním projevem rizikového chování, se kterým se střední školy potýkají.

1.2 Definice záškoláctví

Jak jsem zmínila výše, záškoláctví bylo v minulosti, a stále je, velkým problémem školství. Zabývá se jím mnoho odborníků a jejich definice a charakterizování záškoláctví se liší. Níže uvedu některé z nich.

Pedagogický slovník definuje záškoláctví jako zvláštní případ absentérství. „*Jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zpravidla souvislost se školní neúspěšností žáka*“ (Průcha, 1998, s. 310).

Defektologický slovník pod pojmem záškoláctví uvádí, že se jedná o „*poruchu vztahu k učení, která může být znakem defektivy*“ (Sovák, 2000, s. 410). Za záškoláctví je zde považována opakovaná neomluvená absence žáka na vyučování, která je v rozsahu desítek až stovek zameškaných hodin, aniž by se je žák snažil omluvit.

Kyriacou (2005, s. 44) k záškoláctví uvádí, že: „*Pojmem záškolák označujeme žáka, který nemá pro absenci legální důvod (neomluvená nepřítomnost)*.“

Martínek (2009, s. 97-101) poukazuje na to, že záškoláctví je, spolu s dalšími patologickými jevy, jako je např. agresivita, pouze jistou formou obrany a projevem neschopnosti řešit náročné životní situace. Je to asociální chování spojené s jasným odrazem psychického stavu dítěte. Při každém jeho výskytu bychom se měli citlivě ptát, proč k němu dochází. Charakterizuje záškoláctví jako: „*úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku*.“

Vágnerová (2001, s. 73) popisuje záškoláctví jako „*komplex obranného chování únikového charakteru, kdy cílem je vyhnout se subjektivně neúnosné zátěži, kterou v tomto případě představuje škola*“.

Východiska záškoláctví spatřuje MŠMT v tom, že se jedná často o nepřiměřenou formu řešení konfliktních situací v rodině, ve škole či ve výchovných institucích, přičemž k němu mají sklon zejména ty děti, které se subjektivně cítí neúspěšné, nezařazené ve skupině nebo prožívají úzkost a strach v prostředí, ve kterém se pohybují. Změny sociálních poměrů v dnešní době odstranily staré příčiny záškoláctví, které spočívaly častěji v sociální oblasti. V minulosti mnohé rodiny (zvláště ty méně majetné) omezovaly školní docházku svých dětí, protože děti musely, převážně na vesnici, pomáhat při domácích pracích nebo pracovat z důvodu nedostatku financí. V sociálně vyloučených lokalitách se však i v současnosti tyto příčiny mohou na záškoláctví podílet (nedostatek financí na dopravu, hlídání mladších sourozenců apod.) (Salavcová, 2017).

Pokud shrnu výše uvedené definice a charakteristiky, můžu říct, že je záškoláctví patologickým jevem, který se projevuje úmyslnou neúčastí na vyučování, ke které žák nemá legální důvod. Škola pro žáka představuje neúnosnou zátěž, které se tímto způsobem snaží vyhnout. Důsledkem záškoláctví je často zhoršený prospěch žáka.

1.3 Kategorie záškoláctví

Zjednodušeně lze rozdělit záškoláctví na dvě základní skupiny, tedy na záškoláctví účelové, plánované a na záškoláctví impulzivního charakteru. V případě záškoláctví impulzivního charakteru, které může trvat i několik dní, může žák odejít i v průběhu vyučování. Jedná náhle, bez předchozího plánu. Účelové záškoláctví má jasný důvod. Buď se chce žák vyhnout písemné práci, zkoušení, nebo určitému předmětu, či vyučujícímu. (Martínek, s. 97)

Lazarová (1998, s. 27) ve své knize První pomoc při řešení výchovných problémů rozdělila záškoláctví do tří skupin. První skupinou je záškoláctví jako reaktivní akt, kde je hnací silou strach. Žák jde za školu neplánovaně. Druhou skupinou je záškoláctví jako výbuch, kdy se jedná o reakci na nějakou dlouhodobou frustraci. V tomto případě se jedná o plánovaný akt. Třetí skupinou je záškoláctví jako dobrá zábava, která je spojená s partou

vrstevníků. Parta tráví společně čas potulováním po městě, pobytem v hernách a restauracích. Toto chování, často spojené i podváděním při výrobě omluvenek, může vést až k závislostem.

Chris Kyriacou (2005, s. 45) ve své knize Řešení výchovných problémů uvádí 5 kategorií záškoláctví:

1. Pravé záškoláctví: žák se jednoduše ve škole neukazuje, ale jeho rodiče si myslí, že do školy chodí.

2. Záškoláctví s vědomím rodičů: žák do školy nechodí, ale rodiče jsou o tom informováni a také vědí, že k tomu nemá žádný oprávněný důvod. Žák například strávil jeden den doma tím, že s něčím pomáhal rodičům v práci nebo se doma staral o někoho nemocného. Někteří rodiče nechají dítě doma, když má narozeniny.

3. Záškoláctví s klamáním rodičů: Existují žáci, kteří dokážou přesvědčit své rodiče o tom, že je jim špatně a proto nemohou jít do školy, i když se ve skutečnosti cítí docela dobře. Rodič pak napíše žákovi omluvenku z důvodu zdravotních potíží. Tuto kategorii bývá často obtížné odlišit od záškoláctví s vědomím rodičů. Pro některé rodiče je stručné prohlášení o tom, že dítěti není moc dobře, dostatečné k tomu, aby omluvenku napsali, často jsou dokonce s dítětem zajedno a ve skutečnosti ani podvedeni nejsou.

4. Útěky ze školy: K tomuto druhu záškoláctví (někdy se mu říká „interní záškoláctví“) patří případy, kdy žáci do školy chodí, nechají si zapsat přítomnost, během dne pak ale na hodinu nebo dvě odejdou; přitom někdy zůstávají v prostorách školy, jindy odejdou na krátkou dobu pryč.

5. Odmítání školy: hranice mezi skutečnými záškoláky a žáky, kteří odmítají školu, nebývá vždy zcela zřetelná, obě skupiny je ale třeba dobře rozlišovat. Strach ze školy je široký pojem a zažívají ho jak žáci, kteří k němu mají zcela reálné důvody (například oběti dlouhodobé šikany, nebo se snaží vyhnout opakovanému neúspěchu) tak i ti, pro které je strach do velké míry iracionální a nevysvětlitelný. U jedinců z druhé skupiny hovoříme někdy o separační úzkosti (žák má přehnané obavy z toho, co se stane, když nebude se svými rodiči), nebo o školní fobii, která je charakterizována iracionálním strachem ze školy nebo z některých jevů ve škole. Všem žákům, kteří školu odmítají, je však společné, že svými emocemi a chováním velmi prudce reagují na představu jít do školy. Reakce mohou provázet různé symptomy, jako je zvracení, nejružnější bolesti, krajní rozčilení a křik.

1.4 Faktory ovlivňující záškoláctví

V této kapitole bych se ráda podrobněji věnovala jednotlivým faktorům, příčinám, které mají vliv na vznik záškoláctví. Myslím, že je důležité, aby se učitel, případně rodina zajímali o to, proč dítě za školu chodí a situaci s ním řešili. Odborníci se víceméně shodují v tom, že na záškoláctví dětí mají největší vliv rodina, škola, vrstevníci či sama osobnost jedince. Většinou se tyto faktory vzájemně prolínají. Níže představím některé názory odborníků podrobněji.

Ficová (2011, s. 12) vidí příčiny záškoláctví ve třech oblastech. Podle jejího názoru vznikají tyto příčiny ve vztahu k rodinnému prostředí, školnímu prostředí a způsobu trávení volného času. Pro každou výše zmíněnou oblast definuje Ficová, jaký typ záškoláctví do ní spadá. Například pro záškoláctví jako reakci na trávení volného času uvádí Záškoláctví jako porušení určité sociální normy, Záškoláctví jako zábavu, Záškoláctví u celkově problémových dětí a Záškoláctví jako motiv prožít něco zábavnějšího. K Záškoláctví jako reakce na rodinné prostředí připisuje Záškoláctví s klamáním rodičů, Záškoláctví s vědomím rodičů, 6áškoláctví jako reakci na složitou životní situaci a Záškoláctví u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Pokud je Záškoláctví jako reakce na školní prostředí, jedná se o tyto příčiny: Záškoláctví jako reaktivní akt, nebo individualizující úzkost, či vyhnutí se nepříjemné situaci, odmítání školy nebo útěk ze školy.

Také Martínek (2009, s. 116) rozděluje příčiny záškoláctví do tří hlavních skupin, kterými jsou negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí a trávení volného času, a vliv party.

Metodický pokyn MŠMT (Salavcová, 2017, s. 4) také definuje několik oblastí s faktory, které mají na záškoláctví podstatný vliv. Těmito hlavními oblastmi jsou rodina, škola, vrstevnické prostředí a vliv společnosti, a osobnost jedince. Níže se jimi budu podrobněji zabývat.

ČŠI rozlišuje příčiny podle prostředí, ve kterém vznikají, do čtyř skupin. Jedná se o příčiny spojené se školou, příčiny související s rodinným prostředím, příčiny spojené s individuálními dispozicemi žáka a příčiny v prostředí mimo rodinu a školu (Felcmanová, 2021, s. 12).

1.4.1 Rodina

Jako první faktor, který má vliv na žákovu chování natolik, že může vést k rizikovému chování a tedy k samotnému záškoláctví, představím rodinu. Nejdříve se seznámíme se samotným pojmem rodina, poté s faktory, kterými na žáka rodina může působit, a v závěru představím doporučení, jak vliv rizikových faktorů snížit.

Jak uvádí Pedagogický slovník, rodina je nestarší společenskou institucí, která plní mnoho funkcí (například socializační, ekonomickou, reprodukční apod.) a vytváří určité emociální klima, formuje nejen postoje, hodnoty a interpersonální vztahy, ale i základy etiky a životního stylu. (Průcha, 1998, s. 202)

Mezi rizikové faktory, kterými může rodina na žáka působit, patří v první řadě výchova (zanedbávající, příliš autoritativní nebo příliš liberální), nejednotnost výchovného působení, nezájem rodičů o své děti (trávení volného času, nedostatečná péče). Rizikovým faktorem však může být také přehnaná péče, která děti naučí tomu, že to sami nezvládnou. Rodiče, kteří jsou příliš nároční a kritičtí nejsou ideální. Tím se dítě dostává do stresu, strachu z možného selhání. To vede k úzkostem a v konečném důsledku ke strachu ze školy (Krowatschek, Domsch, 2007, s. 38).

ČŠI rozděluje kategorii příčin souvisejících s rodinným prostředím na tři skupiny. První skupinu tvoří náročné rodinné situace, do kterých se může dostat každá rodina. Spadají sem například závažná onemocnění člena rodiny, rozchod nebo rozvod rodičů, střídavá péče nebo úmrtí člena rodiny. Všechny tyto situace přináší na dítě vysokou emoční zátěž a ztěžují jeho schopnost učit se, což může mít negativní dopad na jeho vztah ke škole. Dítě může využívat záškoláctví jako prostředek k tomu, jak se o samotě vypořádat s nastalou situací. Druhou skupinou jsou podle ČŠI příčiny spojené s přístupem rodičů k výchově. Svůj nevhodný výchovný přístup (např. neuznávání hodnoty vzdělávání, nepřiměřené nároky) si rodiče často neuvědomují, nejsou si vědomi toho, že mají na své dítě negativní vliv. Často způsobují nedostatečnou podporu ve vzdělávání objektivní důvody, jakými může být nedostatečné vzdělání rodičů (vlastní neznalost jim neumožní pomoci svým dětem s učením), jejich pracovní podmínky (směnnost, prodloužená pracovní doba, více zaměstnání najednou), případně si vzali špatný vzor ze svých vlastních rodičů anebo trpí psychickou poruchou či závislostí na alkoholu nebo drogách. Třetí skupinou jsou příčiny spojené s podmínkami, ve kterých rodina žije. Tato skupina je spojena se socioekonomickým statutem rodiny, kdy má

největší dopad chudoba nebo nejistota bydlení. Tyto znevýhodňující podmínky mají vliv nejen na vzdělávání, ale i na psychický vývoj dítěte. Aby dítě pomohlo rodinnou situaci řešit, může místo času stráveného ve škole chodit na brigády a pomoci tak s rodinným rozpočtem (Felcmanová, 2021, s. 12 – 13).

Abychom se vyhnuli rizikovému působení rodiny na žáka, je dobré mít dobré vztahy v rodině, otevřeně komunikovat, podporovat dítě neautoritativním způsobem a přijímat ho takové, jaké je. Neméně důležité je podnětné rodinné prostředí, ve kterém jsou pozitivní vztahy rodičů a dospělých. V případě výskytu nějakého problému je nezbytné jeho včasné podchycení a využití odborné pomoci (Salavcová, 2017, s. 4).

1.4.2 Škola

V úvodu této podkapitoly se nejdříve seznámíme se samotným pojmem škola. Dále si představíme, jaké rizikové faktory se v prostředí školy podle odborníků nacházejí. Neméně důležité je uvést, co je klima školy a třídy a jak zajistit, aby bylo by pro žáky vhodné. V závěru podkapitoly představím náhled České školní inspekce.

Průcha (1998, s. 238) v pedagogickém slovníku definuje školu jako: „společenskou instituci, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce školy se mění se změnami společenských potřeb. Stala se místem socializace žáků, podporujícím jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravujícím je na život osobní, pracovní, občanský.“

Grecmanová (2008, s. 31) při otázce „Co je to škola?“ odpovídá, že škola je nejen prostředí, ale také instituce, formální organizace, budova a pracoviště pro učitelky a učitele. Jak pro žáky, tak i pro učitele je důležité, jak se ve škole cítí.

MŠMT ve svém metodickém pokynu z roku 2017 uvádí, že rizikovými faktory, které na území školy působí na žáka, jsou například povyšování žáka s mimořádnými vědomostmi a schopnostmi, vysoký počet žáků ve třídě, nedostatečná příprava učitele, přetěžování učitele, osobnost pedagoga (nespravedlivé hodnocení žáků, lhostejnost k chování žáků, neřešení vážných situací, atd.), odpor ke škole u dětí s menším nadáním (jsou kárány, trestány, či zesměšňovány), vysoké požadavky na žáka, negativní citové zážitky spojené se slabým prospěchem, neschopností porozumění učivu a tím i zhoršené sociální postavení v kolektivu (porucha mezilidských vztahů), špatné přizpůsobení školnímu režimu, nechť ke školní práci

a projevy šikanování ve školách. V knize *Do školy beze strachu* (Krowatschek, Domsch, 2007, s. 40) se uvádí, že: „*Děti a mladiství, kteří jsou vystaveni šikaně a násilí, jsou vystaveni velkému tlaku, protože nemůžou přestat chodit do školy. Jako jediné východisko je pro ně zůstat doma s tím, že jsou nemocní, nebo se ze školy „ulít“.*“

Aby nedocházelo k záškoláctví, je třeba, aby bylo ze strany školy zajištěno nejen zdravé klima třídy, ale také celkové klima školy. Čapek (2010, s. 13) definuje třídní klima jako: „*souhrn subjektivních hodnocení a sebehodnocení vnímání, prožitků, emocí a vzájemného působení všech účastníků, které v nich jako ve spolutvůrcích a konzumentech vyvolávají edukační i jiné činnosti v daném prostředí.*“ Nejlépe vypovídají o klimatu ve třídě jeho účastníci, tedy žáci a učitel. Zjednodušeně řečeno vyjadřuje klima třídy to, do jaké míry je ve třídě žák spokojený. A rolí učitele je, aby se pokusil vytvořit pozitivní, podporující klima. Čapek (2010, s. 15) se domníval, že by se činnost pedagoga měla omezit pouze na ty aspekty, které mohou třídní klima ovlivnit. Jedná se o vyučovací metody a edukační aktivity, komunikaci a hodnocení ve třídě, kázeňské vedení třídy, vztahy mezi žáky ve třídě, participace žáků a samotné prostředí třídy.

Klima školy lze podle Čapka (2005, s. 134) prezentovat jako: „*souhrn subjektivních hodnocení a sebehodnocení účastníků vzdělávání v dané škole, které se týká všech aspektů vzdělávání. Patří do něho jejich vzájemná komunikace a sociální vztahy, stejně tak jejich vnímání prostředí, prožitky a emoce a další sociální a psychické procesy, které děje v této škole vyvolávají.*“ Mezi další možné definice pojmu klima školy patří i toto: „*Klima školy je sociálně-psychologická proměnná, která vyjadřuje kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, které fungují v dané škole tak, jak je hodnotí, vnímají a prožívají učitelé, žáci, případně zaměstnanci školy.*“ (Průcha, 1998, s. 107)

Podle Grecmanové (2008, s. 85) je pozitivní školní klima takové, kde se žáci dobře cítí, učitelům se dobře učí a zároveň se zde dosahuje požadovaných výkonů s minimálním výskytem disciplinárních problémů.

Doležalová (2003, s. 274 – 277) definuje kladné klima školy podle vlastností řazených dle počátečních písmen slova klima. Začíná potřebnou Komunikací a kooperací, která vede k pozitivnímu Ladění, což má vliv na přijetí učiva žákem a zároveň na udržení psychického zdraví jak žáka, tak učitele. Nutné jsou Inovace obsahu i formy vzdělávání, doprovázené aplikací Moderních metod a organizačních forem práce, a to vše vedené Aktivním přístupem.

ČŠI rozděluje kategorii příčin spojených se školou na dvě podkategorie. Zaprvé se jedná o příčiny spojené s nezvládnutím učiva. Žákům s těmito problémy je třeba zajistit podporu a příležitost, jak se s tím vypořádat. To se může dít například prostřednictvím změny metody výuky nebo doučováním. Do této podkategorie spadají také děti, které jsou nadané, a škola jejich potenciál nedostatečně stimuluje a rozvíjí. Tyto děti je třeba motivovat zvýšením vzdělávacích cílů a obsahů. Druhou podkategorií jsou příčiny spojené se vztahy. Zde mohou být zdrojem nejen vztahy s vrstevníky, v rámci vlastní nebo jiné třídy, ale také vztahy s jedním nebo více učiteli (Felcmanová, 2021, s. 12 – 13).

1.4.3 Vrstevnické prostředí a vliv společnosti

Pedagogický slovník definuje vrstevnickou skupinu jako skupinu dětí, nebo mladých lidí přibližně stejného věku a stejného sociálního statusu, která má velmi významnou roli na socializaci jedince, přičemž na něho může mít výrazně pozitivní nebo negativní vliv (Průcha, 1998, s. 274).

Odborníci se shodují v tom, že v pubescentním období je vliv vrstevníků a vztah k nim hlavní hybnou silou. Skupina vrstevníků, obzvláště školní třída, má v tomto období tak velký vliv, že je pubescent pro její zalíbení ochoten riskovat konflikt nejen s rodinou, ale i s učiteli (Říčan, 2004, s. 183 – 184).

Důvod vidí Bakošová (2008, s. 144) v tom, že v sociální skupině vrstevníků se mladý člověk cítí uvolněný a více chápaný než v rodině nebo ve škole. Může si v ní realizovat své cíle. To má velký vliv na jeho následné rozhodování se, a to i o tom, zda má jít za školu nebo se zúčastnit vyučování. Bohužel ale může mít vliv skupiny i negativní stránky, může vést k lhostejnému postoji k autoritám, k experimentům s návykovými látkami a i ke kriminální činnosti.

Je nutné uvědomit si, že pro děti, které pochází z dysfunkčních rodin, je vrstevnické prostředí ještě důležitější. Jsou pro přijetí do party ochotni změnit nejen vyjadřování, zevnějšek, preferovanou hudbu, chování k opačnému pohlaví, ale i postoj k rodině a ke škole (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 83 – 85).

MŠMT (Salavcová, 2017, s. 4) si je těchto vlivů vědomo a doporučuje dětem zajistit kvalitní a pestrou nabídku volnočasových aktivit jak v mimoškolní činnosti, tak v místě bydliště. Neméně důležité je hledat pozitivní vzory ve vrstevnickém prostředí.

1.4.4 Osobnost jedince

K záškoláctví může jedince vést také jeho osobnost. Obzvláště v případě, že dochází k jejímu disharmonickému vývoji.

Sovák (2000, s. 411) v defektologickém slovníku shrnuje osobnost jedince pod pojem vnitřních příčin záškoláctví. Pod tyto vnitřní příčiny zahrnuje neadekvátní mentální úroveň, neodhalené poruchy dálkových analyzátorů (vady sluchu a zraku), dyslexii, dysgrafii a následky drobných poškození vyšší nervové soustavy.

Bakošová (2008, s. 144) k těmto vnitřním pohnutkám uvádí, že mohou být způsobeny labilitou nervové soustavy, psychosociální nezralostí, emoční labilitou, sníženou adaptabilitou, poruchami chování a zvýšenou agresivitou.

Kyriacou (2005, s. 51) k těmto příčinám záškoláctví uvádí, že se jedná o jedince s nízkým sebevědomím, kteří se špatně koncentrují a sebeovládají, mají nižší studijní schopnosti a speciální vzdělávací potřeby.

Na základě poradenské praxe uvádí Langer (1994, s. 14 – 16), že mladiství s poruchami chování trpí nedostatkem etických zásad a zábran v důsledku nedostatečné socializace. Jedná se buď o disharmonickou osobnost s nerovnoměrně se rozvíjejícími složkami osobnosti (volní a citová labilita). Na tento disharmonický vývoj můžou mít vliv buď vrozené, nebo exogenní faktory.

Záškoláctví může být způsobeno nějakou poruchou chování, na jejímž vzniku se podílejí jak vlivy sociokulturní, psychologické i biologické. Tyto poruchy chování se projevují opakujícím se a stále trvajícím dissociálním, agresivním a vzdorovitým chováním. Je nutné pečlivě odlišit, kdy je záškoláctví spojeno pouze s přechodným vzdorem. Teprve pokud je takovéto problémové chování přítomno trvale, je extrémní a hrubě překračuje vzory chování typické pro příslušný věk, lze o diagnóze poruchy chování uvažovat (Theiner, 2007, s. 85 – 87).

Podle některých autorů (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 55 – 59) se delikventní chování projevuje u osob s určitými znaky osobnosti, jakými jsou impulzivita, negativní sebehodnocení, narušená morálka, nedostatečná empatie a nižší schopnost vnímat sociální významy lidského chování. ČŠI (Felcmanová, 2021, s. 14) uvádí, že do této kategorie spadají

nejčastěji osoby s poruchou osobnosti a aktivity, známé jako ADHD, případně dalšími poruchami chování a emocí, které mají nástup v dětství a dospívání.

1.5 Reálné dopady záškoláctví a jeho prevence

1.5.1 Reálné dopady

V případě výskytu záškoláctví je nezbytně nutná spolupráce rodiče se školou. Škola postupuje podle školního řádu. Doporučený postup může být například takový, že pokud má žák do 10 neomluvených hodin, dojde k pohovoru třídního učitele s rodiči. Více než 10 neomluvených hodin u jednoho žáka by měla řešit výchovná komise. Pokud je neomluvených hodin více než 20, nebo omluvených hodin více než 100, zasílá škola hlášení na OSPOD (podle zákona č.359/1999 Sb., Zákon o sociálně právní ochraně dětí, §10(4)) a pověřený obecní úřad do přestupkového řízení. Když ani toto nepomáhá a dochází k opakovanému záškoláctví, nebo je neomluvených hodin více než 100, zasílá škola hlášení Policii ČR.

Pokud se dítě dopouští záškoláctví, a tím vlastně jeho zákonný zástupce zanedbává péči o povinnou školní docházku, může být zákonnému zástupce uložena nejen pokuta až 5000,-, jak je definováno ve školském zákoně, v § 182a (Zákon č. 561/2004 Sb., Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)). Situace může být vyhodnocena také jako trestný čin ohrožení mravní výchovy mládeže, viz § 201 Ohrožování výchovy dítěte v Zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, kde je možný trest až 2 roky odnětí svobody. Záškoláctví může mít také dopad na výplatu dávek sociální podpory. Pokud je rodič, kterému byl uložen správní trest za neplnění povinné školní docházky, na rodičovské dovolené s mladším dítětem, bude mu z celkové výše rodičovského příspěvku odečtena částka 22800,- (Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, v platném znění: § 54a Zvláštní ustanovení o důsledcích neplnění povinné školní docházky dítěte). Pokud je zákonný zástupce zároveň osobou, která pobírá dávky v hmotné nouzi, a byl mu uložen správní trest za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky, přestává mít tato osoba na dávky v hmotné nouzi nárok na dobu 3 měsíců (Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění: § 3 Osoba, která není v hmotné nouzi (1 e)).

1.5.2 Prevence záškoláctví

Základním strategickým dokumentem MŠMT, který vytváří základní rámec politiky primární prevence rizikového chování v České republice, je dokument s názvem Národní strategie: Primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027. Ten se opírá o šest pilířů, kterými jsou systém, koordinace, legislativa, vzdělávání, financování a monitoring (hodnocení) výzkumu.

Neméně důležité je Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28), v němž se uvádí že základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28).

Co si můžeme pod pojmem primární prevence rizikového chování představit, definuje také Miovský (2015, s. 29) jako: *„jakýkoliv typ výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.“*

Martínek (2009, s. 101 – 102) píše, že první možností, jak se pokusit snížit výskyt záškoláctví, je otevřená a vstřícná komunikace mezi učitelem a žákem. Dále by se neměla opomíjet role výchovného poradce ve škole, který by se měl věnovat problémovým dětem a komunikovat i s jejich rodiči o příčině problémů. Na škole by měl být také školní metodik prevence, který by měl spolupracovat s výchovným poradcem a řešit záškoláctví hned v počátcích. Při prvních výskytech neomluvených hodin je třeba informovat rodiče a také pedagogické kolegy. K reálnému výskytu doporučeného se ovšem Martínek staví skepticky.

Také Bakošová (2008, s. 145) upozorňuje ve své knize na výsledky empirického výzkumu, který poukázal na fakt, že velké množství škol vůbec na výskyt nepřítomnosti žáků nereaguje. A tímto tichým souhlasem v podstatě prohlubují problém záškoláctví. O nějaké prevenci záškoláctví pak reálně nemůže být řeč.

I Kyriacou (2005, s. 58 - 60) ve svých návrzích na prevenci záškoláctví uvádí, že je nutné, aby měla škola vypracovanou vlastní strategii pro boj se záškoláctvím a docházku žáků

bedlivě sledovala, například hned na začátku vyučovacích hodin. Při prvním podezření na záškoláctví by měli být upozorněni rodiče žáka. Aby neměl žák k záškoláctví důvod, měla by mu škola zajistit fyzicky příjemné prostředí, kde panuje mezi žáky a učiteli sdílná atmosféra. Dále by škola měla žáka podporovat nejen při studijních neúspěších, ale i při problémech s emocemi a chováním. Prostředkem, jak toho dosáhnout, jsou třeba ranní a odpolední družiny, aktivity vedoucí k pomoci zvládnutí požadovaného učiva, nabídka alternativního pracovního prostředí. Motivací k pravidelné docházce může být i odměna, symbolická v podobě pochvaly nebo hmotná.

Aby byla prevence rizikového chování, tedy i záškoláctví, efektivní, musí splňovat podle Miovského (2015, s. 28) několik kritérií:

a) Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií: protože jsou příčiny rizikového chování různorodé, je třeba koncipovat preventivní program komplexně, kdy budou různé instituce koordinovaně spolupracovat.

b) Kontinuita působení a systematičnost plánování: nutná je návaznost a vzájemné doplňování se preventivních programů. Preventivní působení musí být systematické a dlouhodobé.

c) Cílenost a adekvátnost informací i forem: každý preventivní program musí mít určeno, pro jakou skupinu je určen, přičemž by měl být zohledněn věk, míra rizikovitosti, úroveň vědomostí, sociokulturní zázemí, etnická příslušnost, postoje dané skupiny k určité konkrétní formě rizikového chování a charakteristiky místního společenství.

d) Včasný začátek: ideálně již v předškolním věku. Formy působení musí být samozřejmě přizpůsobeny věku a možnostem dětí, personál musí mít pro tyto aktivity odpovídající vzdělání a zkušenosti a aplikované programy a intervence musí být ověřeny a evaluovány.

e) Pozitivní orientace primární prevence a demonstrace konkrétních pozitivních alternativ

f) Využití „KAB“ modelu: orientace především na kvalitu postojů a změnu chování

g) Využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení: vliv vrstevníků je nezpochybnitelný a může mít vliv na snížení rizikového chování.

h) Denormalizace: normy a hodnoty určitého společenství se změni tak, aby lidem nepřipadalo rizikové chování jako žádoucí, ale ani jako neutrální sociální norma. Cílem je změna morálky a aktivní účast na řešení problému.

i) Podpora protektivních faktorů: Součástí preventivních programů má být podpora a vytváření podmínek pro společensky přijatelné aktivity a vytváření podpůrného prostředí, které dětem a mladým lidem umožňuje navázání uspokojivých vztahů.

j) Nepoužívání neúčinných prostředků: jako neúčinné bylo vyhodnoceno pouhé poskytování zdravotních informací, odstrašování, zastrašování (včetně např. testování či psů ve školách), zakazování, přehánění následků užívání, moralizování a v neposlední řadě i afektivní výchova, postavená pouze na emocích a pocitech.

Preventivní programy lze realizovat ve školním nebo mimoškolním prostředí. Ve školním prostředí je vhodné realizovat programy všeobecné primární prevence typu beseda, edukativní program, interaktivní seminář, vzdělávání peer aktivistů a jiné vzdělávací programy. Mimo prostor školy se většinou jedná o prostory státních nebo nestátních neziskových organizací, které se ve své činnosti věnují práci s rizikovou mládeží, s uživateli návykových látek apod. Pro tento mimoškolní prostor jsou vhodné dlouhodobé programy selektivní a indikované primární prevence. (Miovský, 2015, s. 94 – 95)

2 Popis metodologie výzkumu

2.1 Stanovení cíle práce, vytyčení problémových okruhů

Cílem praktické části závěrečné práce je podrobně prozkoumat, jaké faktory ovlivňují docházku žáků středních škol. Záměrem je zjistit, jak častý je výskyt záškoláctví u dnešních studentů a jaké důvody k němu vedou. Účelem práce je pokusit se, prostřednictvím seznámení se s příčinami tohoto patologického jevu, najít způsob jak problém záškoláctví minimalizovat.

K dosažení vytyčeného cíle jsem stanovila několik výzkumných otázek:

V1: Ovlivňuje výskyt záškoláctví u středoškoláků rodinné prostředí, ve kterém žijí?

V2: Je pocit přetížení u studentů důvodem k jejich chození za školu?

V3: Má na záškoláctví u studentů vliv to, zda jim školu vybrali jejich rodiče?

V4: Jaké mají záškoláci vztahy se svými spolužáky?

2.2 Formulace hypotéz

Dle pokynů od Gavory (2000, s. 50) a na základě obecného cíle této práce a výzkumných otázek uvedených výše, jsem si ke zkoumání zvolila těchto 6 hypotéz:

H1. Děti žijící v neúplném rodinném prostředí chodí za školu častěji než děti z úplných rodin.

H2. Čím více se rodiče zajímají o vzdělání svých dětí, tím méně chodí jejich děti za školu.

H3. Existuje souvislost mezi schopností přizpůsobit se školním nárokům a záškoláctvím.

H4. Žáci, kteří navštěvují školu, kterou si sami vybrali, chodí za školu méně často, než ti, kterým školu vybrali rodiče.

H5. Příčinou záškoláctví je, častěji než osobní pocit strachu, vliv party.

H6. Záškoláctví se více vyskytuje u dětí, které mají se svými spolužáky špatné, nebo žádné vztahy.

2.3 Popis výzkumného souboru

Základní soubor jsou všichni lidé, o kterých chce výzkum získat informaci. Na základě doporučení od Gavory (2000, s. 59) je nezbytné uvědomit si, že výsledky, které ve výzkumu získám, nemohu zevšeobecnit na celý základní soubor České republiky. Ve vyhodnoceních i v celkovém závěru musím poukázat na to, že výsledky platí pouze pro výzkumný soubor respondentů, kteří zodpověděli dotazník. Výzkumným souborem jsou studenti, obou pohlaví, třetích a čtvrtých ročníků několika středních škol v Čáslavi. Osloveni byli žáci Střední zemědělské školy, Gymnázia a střední pedagogické školy, Odborného učiliště a také Střední průmyslové školy Čáslav.

Celkem mi dotazník vyplnilo 103 studentů. Z toho bylo 37 chlapců a 66 dívek. Rozdělení přijatých odpovědí dle škol je následující: odpovědělo 12 žáků Odborného učiliště, 45 studentů Gymnázia a 46 studentů Střední zemědělské školy. Ze střední průmyslové školy jsem bohužel ani po několika žádostech nedostala jediný vyplněný dotazník.

2.4 Popis použitých metod a technik sběru dat

Ve své seminární práci jsem využila metodu kvantitativního výzkumu. Pro získání dat byla zvolena metoda dotazníkového šetření, prostřednictvím dotazníku vlastní tvorby. Dotazník je nedílnou součástí této výzkumné zprávy, umístěn v přílohách.

Z důvodu právě probíhající pandemie COVID 19 mi bohužel nebyla umožněna osobní účast během vyplnění dotazníků. Ředitelé dotazovaných škol mi zamítli vstup do školy. Z toho důvodu jsem vytvořila online dotazník a zaslala ho do zvolených středních škol k vyplnění. Takto, bez možnosti reálně ovlivnit množství respondentů, kteří dotazník vyplní, jsem dostala zpět 102 vyplněných dotazníků.

2.5 Výsledky z předvýzkumu

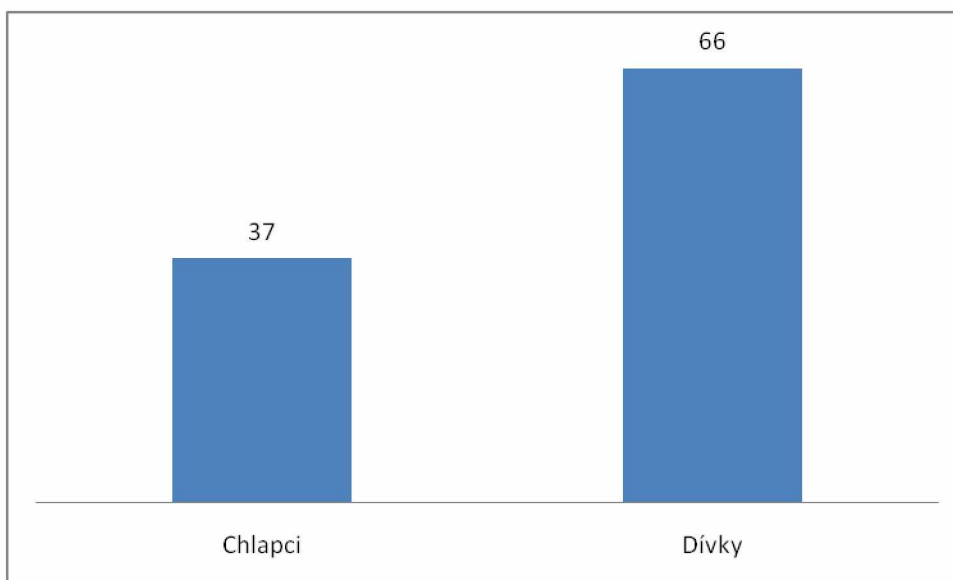
Dle Gavory (2000, s. 69) předvýzkum, který se provádí na malém souboru lidí, ověřuje funkčnost výzkumného nástroje. Zaslala jsem žádost o vyplnění dotazníku dvěma studentům středních škol. Karolína (18let, Střední zemědělská škola) neměla s vyplněním původního dotazníku problém. Tomáš (18let, Odborné učiliště) nerozuměl původní otázce 7: Je pro Vás snadné přizpůsobit se školním nárokům? Na základě jeho dotazu k upřesnění, a pro snazší pochopení smyslu otázky, jsem doplnila k otázce text: necítím se přetížen/a, množství učiva je odpovídající.

3 Výsledky výzkumu

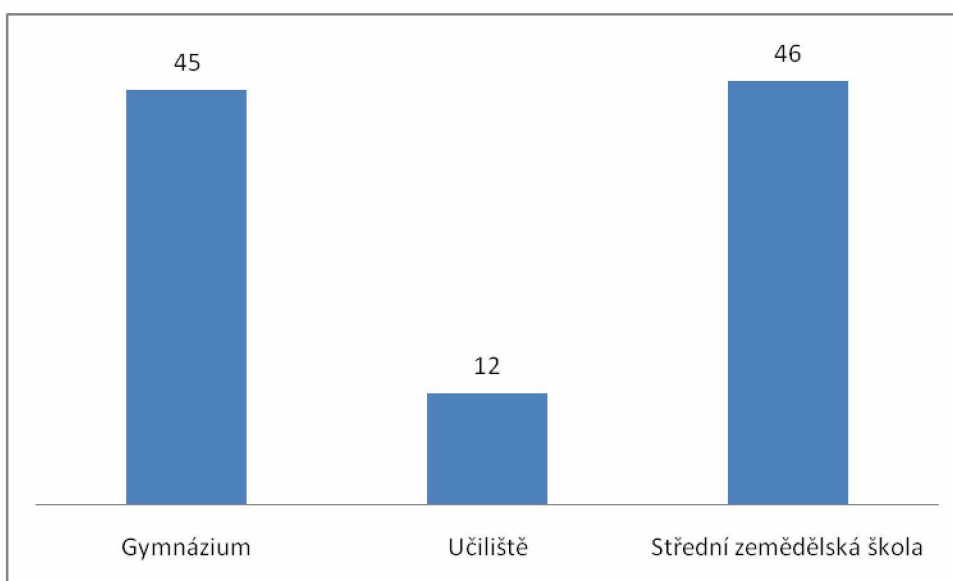
3.1 Prezentace dat (statistické zpracování, grafy)

V následující části práce se budu podrobně věnovat jednotlivým hypotézám. Předtím ale ještě představím výzkumný soubor v grafech. Poté zanalyzuji výsledky dotazníku, porovnáám empirické a teoretické četnosti a prozkoumám závislost jednotlivých proměnných.

Graf 1 – Rozdělení respondentů dle pohlaví

Graf 2 – Rozdělení respondentů dle navštěvované střední školy

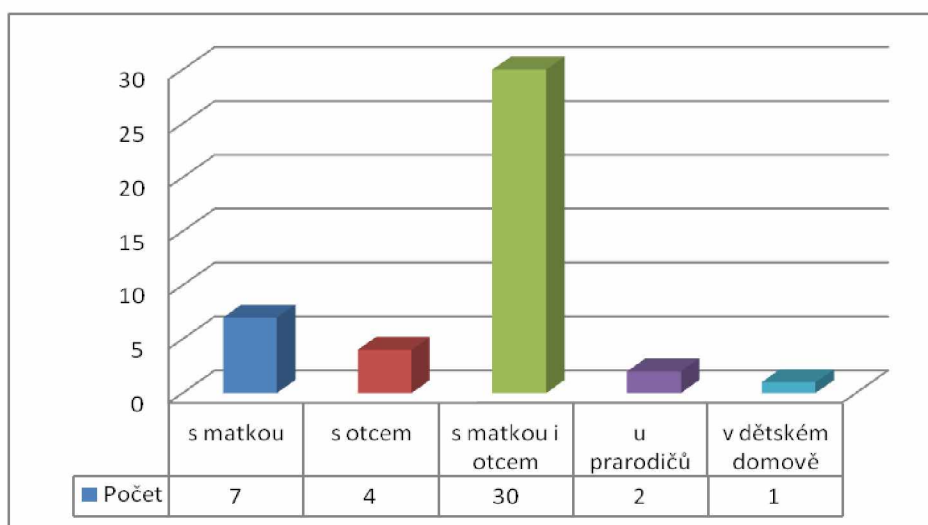

3.1.1 H1: Děti žijící v neúplném rodinném prostředí chodí za školu častěji než děti z úplných rodin.

V této první hypotéze jsem zkoumala, zda má na výskyt záškoláctví u dětí vliv jejich rodinné prostředí. Rozdělila jsem tedy zodpovězené dotazníky na dvě skupiny, dětí, které mají se záškoláctvím zkušenost a dětí, které za školou nikdy nebyly. U všech dětí jsem zkoumala jejich rodinné prostředí a provedla vzájemné porovnání. K vyhodnocení této hypotézy mi posloužila dotazníková otázka č. 4: V jakém rodinném prostředí žijete? a otázka 21: Byl/a jste někdy za školou?

Zkušenost se záškoláctvím mi potvrdilo 44 respondentů. Rozdělení jejich rodinného prostředí ilustruje Graf 3. Z něho lze vyčíst, že 30 studentů, kteří byli za školou, žije v úplném rodinném prostředí.

Graf 3 – Rodinné prostředí studentů, kteří byli někdy za školou

Pro statistické porovnání empirických a teoretických četností jsem provedla následující výpočty.

Tabulka 1 – Empirické četnosti rodinného prostředí studentů

Rodinné prostředí	Za školou ano	Za školou ne	celkem
s matkou	7	11	18
s otcem	4	6	10
s matkou i otcem	30	35	65
u prarodičů	2	2	4
v dětském domově	1	1	2
jiné	0	4	4
Celkem	44	59	103

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že za školou bylo 7 respondentů, kteří žijí pouze s matkou. Naopak žádnou zkušenost se záškoláctvím má 11 studentů, kteří žijí pouze s matkou. Nejvíce zkušeností se záškoláctvím mají studenti, kteří žijí s matkou i otcem, tedy v úplné rodině.

Tabulka 2 – Teoretické četnosti rodinného prostředí studentů

Rodinné prostředí	Za školou ano	Za školou ne	celkem
s matkou	7,6893	10,311	18
s otcem	4,2718	5,7282	10
s matkou i otcem	27,767	37,233	65
u prarodičů	1,7087	2,2913	4
v dětském domově	0,8544	1,1456	2
jiné	1,7087	2,2913	4
Celkem	44	59	103

Takovéto četnosti můžu očekávat, pokud by veličiny byly vzájemně nezávislé. Tzn. pokud by to, v jakém rodinném prostředí student žije, nemělo vliv na to, zda respondent chodí za školu. Z výpočtu vyplývá, že můžu očekávat téměř např. u 10 respondentů, kteří žijí pouze s matkou, že nikdy nebyli za školou. V příliš mnoho buňkách se vypočítaly nízké teoretické četnosti (může tam být maximálně 20 % buněk s četnostmi menšími než 5). Rozhodla jsem se proto použít Yatesovu korekci:

Testové kritérium:

$$\sum_{\text{tabulka}} \frac{(|emp - teor| - 0,5)^2}{teor} = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \left(\left| N_{ij} - \frac{N_{i+} \cdot N_{+j}}{n} \right| - 0,5 \right)^2 \frac{1}{\frac{N_{i+} \cdot N_{+j}}{n}}$$

Pomocí chí kvadrát testu jsem rozhodla, zda je mezi empirickými a teoretickými četnostmi signifikantní rozdíl. Definovala jsem hypotézy:

H0: emp = teor   veličiny jsou nezávislé

H1: emp ≠ teor   veličiny jsou závislé

Stanovila hladinu významnosti: $\alpha = 0,05$

Kritickou hodnotu (KH) jsem zjistila pomocí funkce CHIINV. A následně jsem ji porovnála s Testovým kritériem (TK). $TK = 4,947 < KH = 11,07$

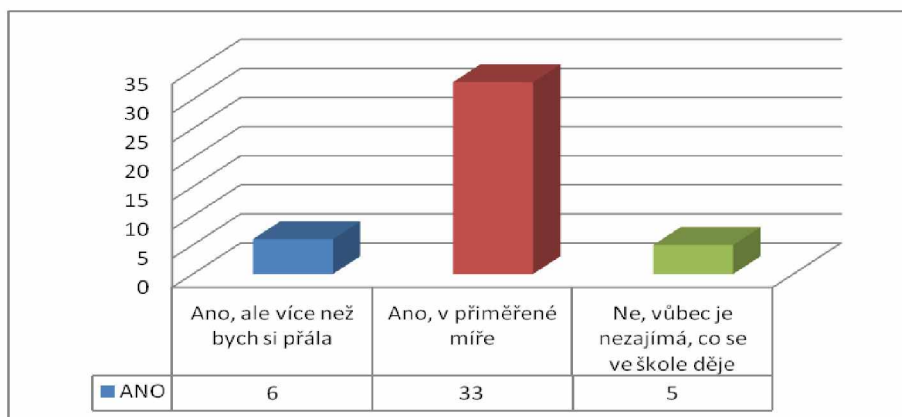
Pokud je TK vyšší než KH musím zamítnout nulovou hypotézu a přijmout hypotézu alternativní. To v mém případě neplatí, veličiny jsou tedy nezávislé.

Znamená to tedy, že podle vyplněných dotazníků nemá rodinné prostředí vliv na záškoláctví. Nicméně z odpovědí respondentů vyplývá, že nejvíce chodí za školu studenti, kteří žijí s otcem i matkou, tedy v úplném rodinném prostředí. Tím pádem se má původní hypotéza H1 nepotvrdila.

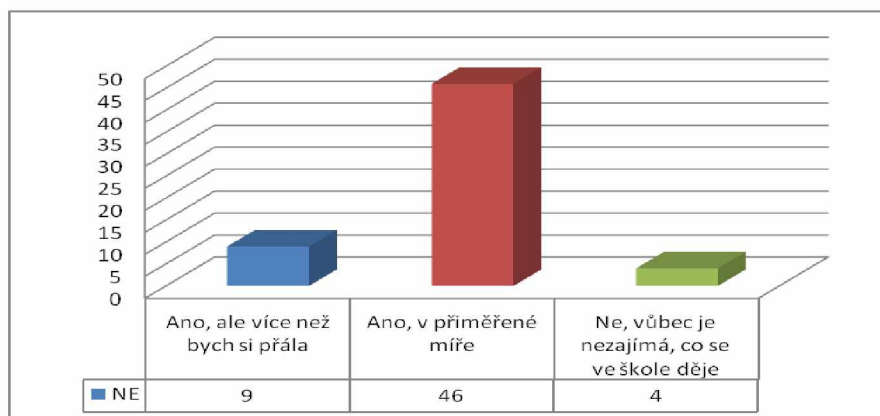
3.1.2 H2: Čím více se rodiče zajímají o vzdělání svých dětí, tím méně chodí jejich děti za školu.

U druhé hypotézy jsem zkoumala, zda se rodiče dětí zajímají o jejich vzdělání a zda má jejich zájem vliv na záškoláctví. Nejdříve jsem zkoumala, zda je mezi těmito dvěma proměnnými (zájmem rodičů a záškoláctvím) nějaký vztah. Dále jsem hodnotila, zda je pravdou, že za školu chodí méně ty děti, jejichž rodiče se zajímají o jejich vzdělání.

Graf 4 – Zájem rodičů o vzdělání dětí, kteří byli za školou

Graf 5 – Zájem rodičů o vzdělání dětí, kteří nebyli za školou

Pro statistické porovnání empirických a teoretických četností jsem provedla výpočty stejného typu jako u hypotézy H1.

Tabulka 3 – Empirické četnosti zájmu rodičů o vzdělání

ZÁJEM RODIČŮ	ANO	NE	CELKEM
Ano, ale více než bych si přála	6	9	15
Ano, v přiměřené míře	33	46	79
Ne, vůbec je nezajímá, co se ve škole děje	5	4	9
CELKEM	44	59	103

Tabulka 4 – Teoretické četnosti zájmu rodičů o vzdělání

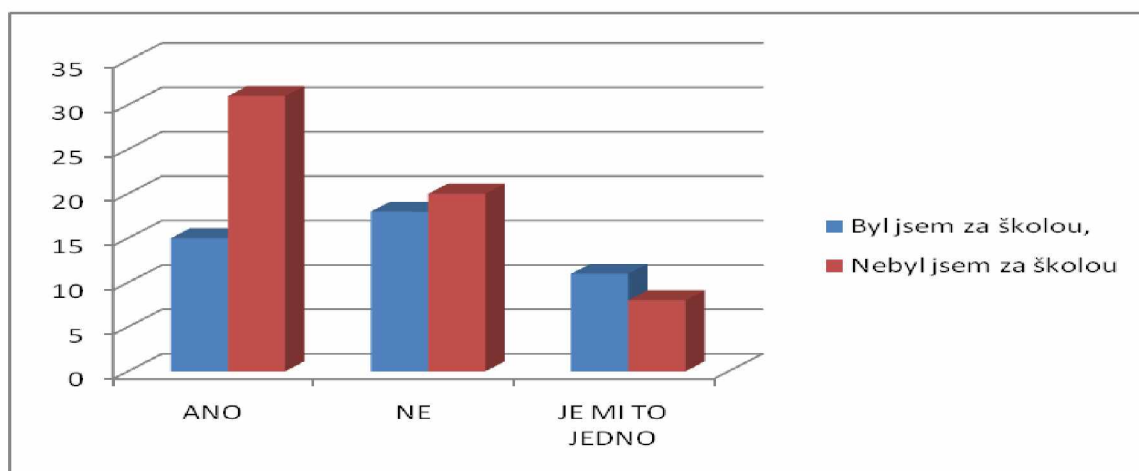
ZÁJEM RODIČŮ	ANO	NE	CELKEM
Ano, ale více než bych si přála	6,4078	8,5922	15
Ano, v přiměřené míře	33,748	45,252	79
Ne, vůbec je nezajímá, co se ve škole děje	3,8447	5,1553	9
CELKEM	44	59	103

Opět jsem využila Chí kvadrát test a zjistila, že veličiny jsou vzájemně nezávislé. Zájem rodičů o vzdělání tedy nemá vliv na záškoláctví jejich dětí. Většina z celkového počtu respondentů (94 respondentů z celkových 103) uvedla, že se rodiče o jejich vzdělání zajímají. To je jistě velmi dobrá zpráva. Se záškoláctvím mají nejvíce zkušeností studenti, u kterých se rodiče o jejich vzdělání zajímají a tím pádem se má původní hypotéza H2 nepotvrdila.

3.1.3 H3: Existuje souvislost mezi schopností přizpůsobit se školním nárokům a záškoláctvím

Pro zjištění schopnosti přizpůsobit se školním nárokům byla v dotazníku vytvořena otázka s číslem 11. Cílem této otázky bylo zjistit, zda má studentův pocit, že je přetížen, vliv na jeho záškoláctví. Celkové shrnutí odpovědí respondentů ilustruje Graf 6. Z něho lze vyčíst, že se záškoláctvím nemá žádnou zkušenost více těch studentů, kteří se necítí přetížení a množství učiva je podle jejich názoru odpovídající. Naopak u studentů, kteří již někdy za školou byli, převažuje názor, že množství učiva neodpovídá jejich možnostem a školní nároky považují za přemrštěné. Pro statistické účely jsem opět provedla porovnání četností.

Graf 6 – Schopnost přizpůsobit se školním nárokům u záškoláků

Tabulka 5 – Empirické četnosti schopnosti žáků přizpůsobit se školním nárokům

NÁROKY	ANO	NE	CELKEM
ANO	15	31	46
NE	18	20	38
JE MI TO JEDNO	11	8	19
CELKEM	44	59	103

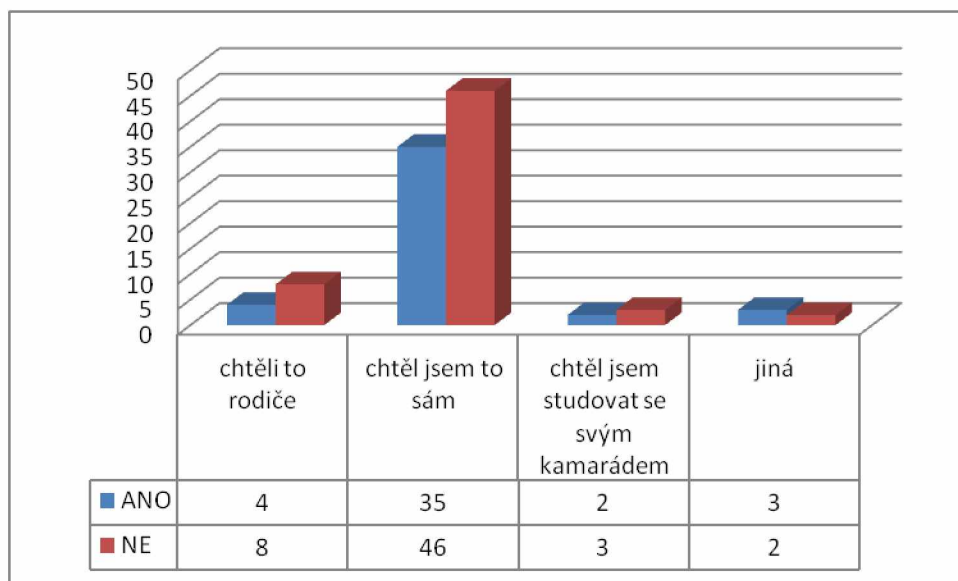
Tabulka 6 – Teoretické četnosti schopnosti žáků přizpůsobit se školním nárokům

NÁROKY	ANO	NE	CELKEM
ANO	19,65	26,35	46
NE	16,23	21,77	38
JE MI TO JEDNO	8,12	10,88	19
CELKEM	44	59	103

Při použití Chí kvadrát testu jsem zjistila, že Testové kritérium je opět nižší, než Kritická hodnota. Aktuálně $TK = 4,09 < KH = 5,99$. Z tohoto porovnání opět vyplývá, že jsou proměnné vzájemně nezávislé. Ze statistického hlediska se tedy má původní hypotéza nepotvrdila.

3.1.4 H4: Žáci, kteří navštěvují školu, kterou si sami vybrali, chodí za školu méně často, než ti, kterým školu vybrali rodiče.

Graf 7 – Důvody studia dané školy

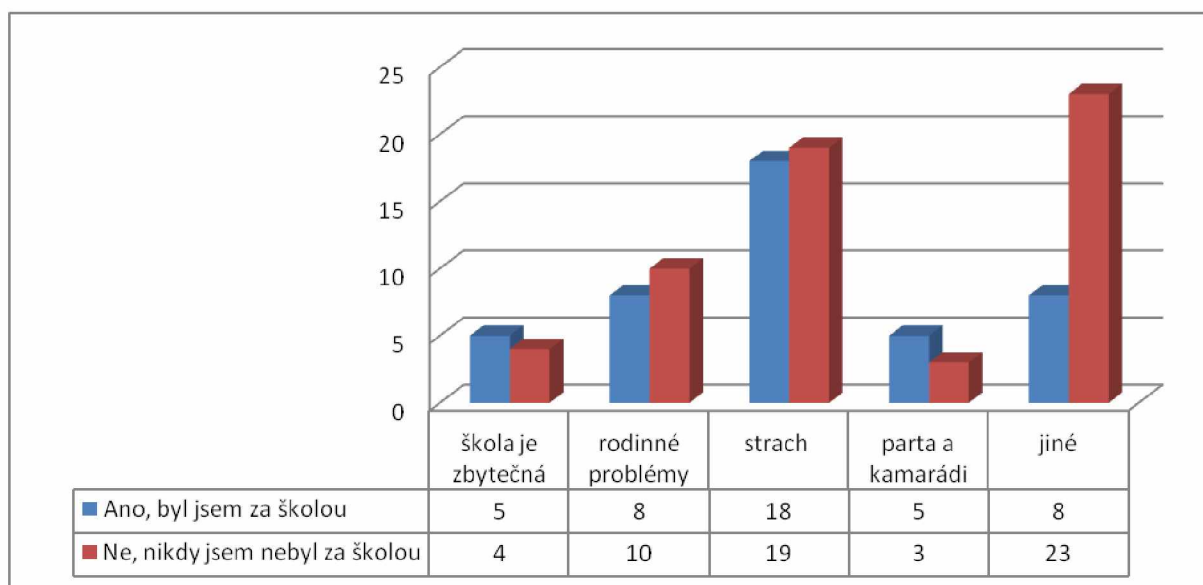
Na tomto grafu je možné vidět, že nejčastěji studují respondenti školu, kterou si sami zvolili. To platí jak pro studenty, kteří mají zkušenost se záškoláctvím (v grafu jsou znázorněny modrými sloupci), tak i pro ty studenty, kteří za školou nikdy nebyli (v grafu mají modrou barvu). Myslím, že je dobře, že si děti sami rozhodují o tom, na jakou školu chtějí jít.

Ze statistického hlediska, po porovnání empirických a teoretických četností, jsem zjistila, že proměnné jsou vzájemně nezávislé. To znamená, že to, zda studenti studují školu, kterou si sami vybrali, nemá vliv na jejich záškoláctví. Moje hypotéza se tedy nepotvrdila.

3.1.5 H5: Příčinou záškoláctví je, častěji než osobní pocit strachu, vliv party.

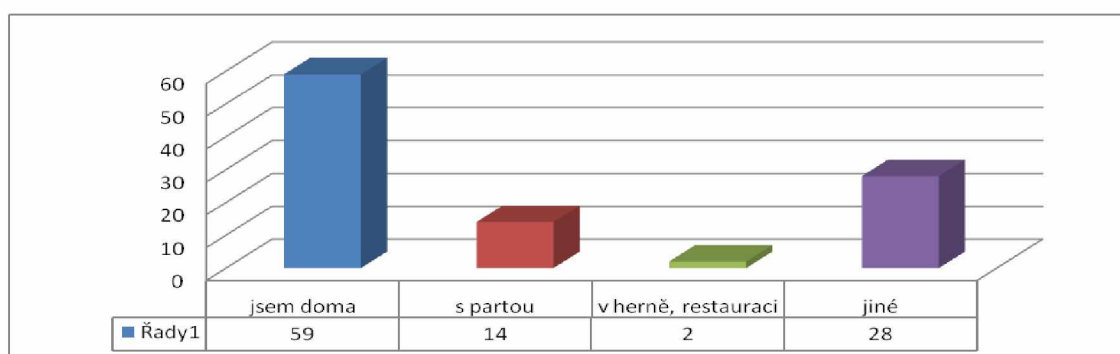
Pro analýzu této hypotézy jsem zadala do dotazníku přímou otázku na důvod záškoláctví. Respondenti mohli zaškrtnout více než jen jednu odpověď. Mezi možnosti zdůvodnění jsem zadala strach z učitele, strach z předmětu a strach ze šikany. Pro vyhodnocení hypotézy jsem tyto tři typy strachu spojila pod jednu souhrnnou proměnnou s názvem strach. Zajímavé je, že možné příčiny záškoláctví uváděli i ti respondenti, kteří podle svých odpovědí, nikdy za školou nebyli. Z grafu 7 lze vyčíst, že nejčastější příčinou záškoláctví jsou pocity strachu. Z toho vyplývá, že se má hypotéza nepotvrdila. Vliv party má téměř zanedbatelný vliv. Jako důvod svého záškoláctví ho uvedlo pouze 5 respondentů.

Graf 8 – Příčiny záškoláctví

Jako doplňující otázku k této problematice jsem do dotazníku zadala dotaz „Jak trávíte čas za školou?“ I zde je patrné, že současní záškoláci tráví čas za školou nejčastěji doma. Tuto možnost vybralo 59 respondentů. S partou je za školou pouze 14 respondentů. To může být způsobeno dnešní možností „virtuální společnosti“, kdy můžete s kamarády nejen mluvit, ale i vidět se online. Odpadá tak nutnost reálného fyzického kontaktu. Student pak může být za školou v pohodlí domova a přitom je ve styku se svými kamarády.

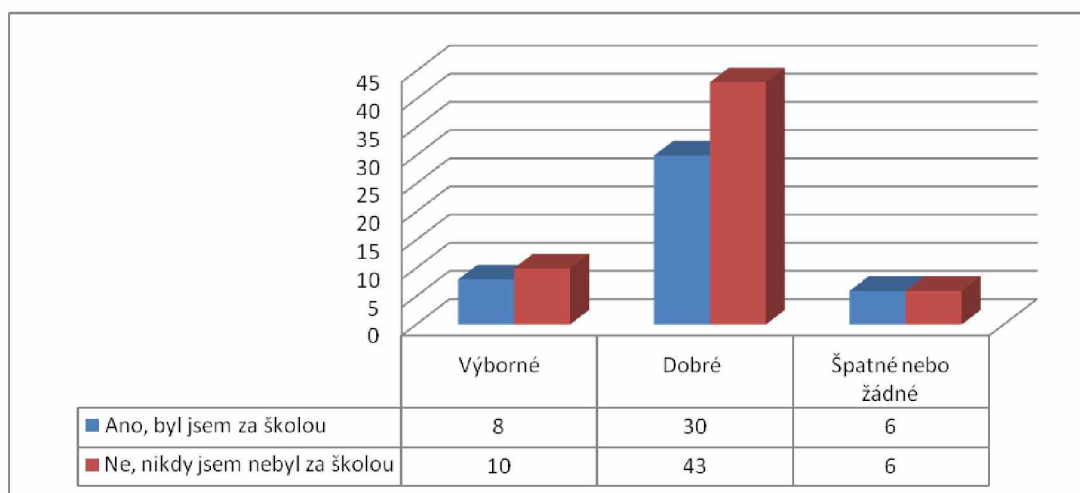
Graf 9 – Způsob trávení času za školou

3.1.6 H6: Záškoláctví se více vyskytuje u dětí, které mají se svými spolužáky špatné, nebo žádné vztahy.

Pro vyhodnocení této hypotézy jsem zadala do dotazníku přímou otázku „Jaké máte vztahy se svými spolužáky?“ Předpokladem bylo, že pokud se student necítí v prostředí třídy dobře, vede ho to k častějšímu záškoláctví. Graf 9 vykresluje získané odpovědi.

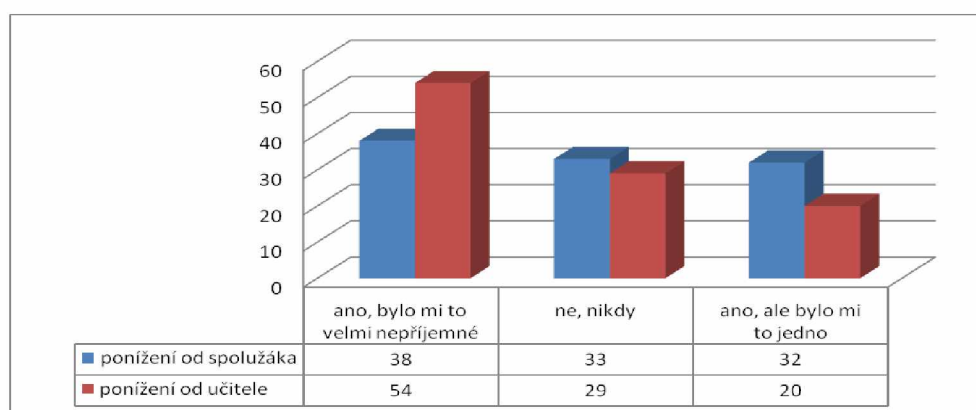
Graf 10 – Vztahy se spolužáky

Stejně jako statistické zpracování porovnáním četností, tak i graf výše poukazuje na fakt, že stejný počet těch, kteří za školou nikdy nebyli, má se spolužáky špatné nebo žádné vztahy. Za školu chodí i ti, kteří mají se spolužáky dobré nebo i výborné vztahy.

Ve svém dotazníku jsem se ptala i na to, zda se respondent někdy setkal s ponižováním za neznalost ze strany spolužáků nebo učitelů a jaký z toho měl pocit. Myslím, že i toto může mít pro jedince, kteří jsou citliví, vliv na jejich případné záškoláctví.

Graf 11 – Zkušenost s ponižováním za neznalost od spolužáka a učitele

Odpovědi na tuto otázku pro mne byly velmi překvapivé. Hlavně to, že má tolik studentů zkušenost s ponižováním za neznalost ze strany učitele. To je velmi citlivé téma. I z grafu vyplývá, že pokud má student takovou zkušenost, je mu to velmi nepříjemné a nedokáže se nad to tak často povznést. Jak se s tímto ponižením vyrovná, souvisí s jeho osobností. Já sama mám zkušenost s učitelem matematiky, který si pro nelibou připomínku o našich znalostech

nešel daleko. Osobně mě to ale vedlo k tomu, že jsem se chtěla předmět naučit tak, aby mé znalosti ocenil a ne shazoval. Měla jsem ale i spolužáky, kteří se hodinám matematiky raději vyhýbali.

3.2 Závěry výzkumu

Po statistickém zpracování veškerých dat, které se mi podařilo dotazníkem získat, můžu shrnout výsledek mé analýzy k jednotlivým hypotézám. Ve svém výzkumu jsem se snažila zjistit, jaké jsou hlavní příčiny záškoláctví u časlavských středoškoláků. V první hypotéze jsem předpokládala, že má na záškoláctví vliv rodinné prostředí. Očekávala jsem, že děti z neúplných rodin budou chodit za školu častěji, než děti z úplných rodin. Z dotazníku ovšem vyplynulo, že nejvíce záškoláků pochází z úplných rodin. Důvodem tohoto výsledku ale může být, že v mém výzkumném souboru byla pouze třetina respondentů z neúplného rodinného prostředí.

Druhá hypotéza předpokládala, že záškoláctví středoškoláků ovlivňuje to, jaký mají o jejich vzdělávání zájem rodiče. U dotazníkové otázky „Zajímají se Vaši rodiče o vaše vzdělání?“ odpovědělo pouze 9 respondentů z celkových 103, že se rodiče o jejich vzdělání nezajímají. To je jistě velmi dobrá zpráva. Z těchto 9 studentů má 5 zkušenost se záškoláctvím. Ze statistického hlediska se ale v takto malém vzorku nenašla mezi zkoumanými proměnnými závislost. Druhá hypotéza se tedy nepotvrdila. Zájem rodičů o vzdělání jejich dětí nemá na záškoláctví vliv.

U třetí hypotézy jsem se zajímala o to, zda existuje souvislost mezi schopností přizpůsobit se školním nárokům a záškoláctvím. U této otázky 46 respondentů odpovědělo, že se ve škole necítí přetížení a množství učiva je odpovídající. Z tohoto množství uvedlo 15 studentů, že byli někdy za školou. Naopak z 38 studentů, kteří mají problém s přizpůsobením se školním nárokům, jich bylo za školou pouze 18. Z toho vyplývá, a potvrdila jsem si to i statistickými propočty, že mezi záškoláctvím a schopností přizpůsobit se školním nárokům neexistuje závislost.

Čtvrtá hypotéza se zabývala otázkou výběru školy, kterou středoškolský student studuje. Ústředním předpokladem zde bylo tvrzení, že pokud si student vybere střední školu sám, chodí za školu méně často, než pokud mu střední školu vyberou rodiče. Z dotazovaných studentů uvedlo pouze 12, že jim střední školu vybrali rodiče. Z těchto 12 odpovědí byla

zároveň potvrzena zkušenost se záškoláctvím pouze u 4. I u studentů, kteří studují školu, kterou si sami vybrali, převažoval počet těch, kteří za školu nikdy nebyli.

U páté hypotézy jsem zkoumala, zda má na záškoláctví větší vliv vlastní pocit strachu anebo parta. Pocity strachu jsem rozdělila do třech možných odpovědí, na pocit strachu z učitele, z předmětu a ze šikany. Pro statistickou analýzu jsem kladné odpovědi na pocity strachu sjednotila. Vliv party pro své záškoláctví přiznalo pouhých 5 respondentů z celkových 103. Jeden z výše uvedených druhů strachu uvedlo jako důvod k záškoláctví 37 studentů. Pouze 18 z nich ale přiznalo reálnou zkušenost se záškoláctvím. Z pohledu vzájemné závislosti mezi vlivem party a pocitem strachu se má hypotéza nepotvrdila. Častěji chodí studenti za školu ze strachu, a to buď ze strachu z předmětu, z učitele nebo ze šikany.

Poslední, šestá, hypotéza zjišťovala závislost mezi záškoláctvím a vztahy mezi spolužáky. Předpokládala jsem, že pokud má student se svými spolužáky špatné, nebo žádné vztahy, chodí za školu častěji než ten, kdo má se svými spolužáky vztahy dobré. Špatné, nebo žádné vztahy se spolužáky připustilo pouze 12 studentů. Přesná polovina z nich potvrdila zkušenost se záškoláctvím. Dobrá zpráva jistě je, že většina z dotazovaných studentů má se svými spolužáky výborné, nebo dobré vztahy. Z pohledu mé hypotézy ale nejde s takovým vzorkem potvrdit mezi proměnnými závislost. Ani poslední hypotéza se tedy nepotvrdila.

3.3 Diskuze

K výše uvedenému shrnutí v závěru výzkumu musím podotknout, že mě celkové výsledky dotazníku překvapily. Osobně jsem čekala, že budou mít středoškolští studenti se záškoláctvím bohatší zkušenosti. Podle mého názoru jejich záškoláctví silně ovlivnila pandemie Covid-19. Vzhledem k tomu, že nejdříve neměli výuku vůbec, později distanční formou a nakonec v hybridní podobě, neměli k záškoláctví nejen důvody, ale i podmínky.

Názory na příčiny, ovlivňující školní docházku studentů, které jsem dohledala v odborné literatuře, se mi na základě mého dotazníkového šetření nepodařilo potvrdit. Důvodem je nespíše malá velikost výzkumného souboru, jeho struktura a načasování samotného dotazování. Myslím, že pokud by zrovna nebyla vlivem pandemie COVID-19, ovlivněna nejen samotná školní docházka studentů, ale i má možnost být osobně u vyplňování dotazníků, byly by nejspíš výsledky mého výzkumného šetření jiné.

ZÁVĚR

Historie faktorů, ovlivňujících školní docházku, sahá až do doby, kdy byla povinná školní docházka uzákoněna. Již v době, kdy Marie Terezie prostřednictvím Všeobecného školního řádu v podstatě uzákonila povinnou školní docházku, působily na tehdejší děti faktory, které jejich vzdělávání ovlivňovaly. Tenkrát se jednalo nejen o nedostatečně množství škol, proškolených učitelů a učebnic. Na docházku dětí do školy mělo velký vliv jejich rodinné prostředí, které je mnohdy nutilo chodit spíše než do školy, do práce. Bohužel ani rozvoj školství a ani uzákonění zákazu práce dětí zcela neodstranily absence dětí ve škole.

Záškoláctví lze v dnešní době popsat jako patologický jev, který se projevuje úmyslnou neúčastí na vyučování, ke které žák nemá legální důvod. Škola může pro žáka představovat neúnosnou zátěž, které se tímto způsobem snaží vyhnout. Důsledkem záškoláctví je často také zhoršený prospěch žáka. Kategorizace záškoláctví se u jednotlivých odborníků liší, podle toho jaká kritéria pro své dělení použijí. Zjednodušeně lze záškoláctví rozdělit na plánované a impulzivní. Z pohledu vědomí rodičů o absenci jejich dětí můžeme definovat pravé záškoláctví, o kterém rodiče nevědí, a záškoláctví s vědomím (nebo klamáním) rodičů. Do záškoláctví lze zahrnout také úteky ze školy, při kterých student odchází pouze na část výuky, a odmítání školy, které může mít základ v psychickém problému.

Hlavními faktory, které v dnešní době ovlivňují docházku žáků středních škol, jsou rodina, škola, vrstevníci a osobnost jedince. Nejprve jsem představila příčiny vzniklé z rodinného prostředí. Zde mi nejvíce vypovídající přišlo rozdělení, které provedla Česká školní inspekce. První skupinu, z celkových tří skupin, tvoří náročné rodinné situace, do kterých se může dostat každá rodina. Jedná se například o závažná onemocnění člena rodiny, rozchod nebo rozvod rodičů, střídavá péče nebo úmrtí člena rodiny. Dítě může využívat záškoláctví jako prostředek k tomu, jak se o samotě vypořádat s nastalou situací. Druhou skupinou jsou podle ČŠI příčiny spojené s přístupem rodičů k výchově. Svůj nevhodný výchovný přístup (např. neuznávání hodnoty vzdělávání, nepřiměřené nároky) si rodiče často neuvědomují. Nejsou si vědomi toho, že mají na své dítě negativní vliv. Často způsobují nedostatečnou podporu ve vzdělávání objektivní důvody, jakými může být nedostatečné vzdělání rodičů (vlastní neznalost jim neumožní pomoci svým dětem s učením), jejich pracovní podmínky (směnnost, prodloužená pracovní doba, více zaměstnání najednou), případně si vzali špatný vzor ze svých vlastních rodičů anebo trpí psychickou poruchou či závislostí na alkoholu nebo drogách. Třetí skupinou jsou příčiny spojené s podmínkami, ve

kterých rodina žije. Tato skupina je spojena se socioekonomickým statusem rodiny, kdy má největší dopad chudoba nebo nejistota bydlení. Aby dítě pomohlo rodinnou situaci řešit, může místo času stráveného ve škole chodit na brigády a pomoci tak s rodinným rozpočtem, anebo si opatřit vlastní výdělek pro nákup věci, po které touží a rodiče mu ji nemůžou koupit. Z pohledu prevence je ideální mít dobré vztahy v rodině, otevřeně komunikovat, podporovat dítě neautoritativním způsobem a přijímat ho takové, jaké je. Neméně důležité je podnětné rodinné prostředí, ve kterém jsou pozitivní vztahy rodičů a dospělých.

U dalšího faktoru, školy, lze provést dělení na dvě podkategorie. Zaprvé se pak jedná o příčiny spojené s nezvládnutím učiva. Žákům s těmito problémy je třeba zajistit podporu a příležitost, jak se s tím vypořádat. To se může dít například prostřednictvím změny metody výuky nebo doučování. Do této podkategorie spadají také děti, které jsou nadané, a škola jejich potenciál nedostatečně stimuluje a rozvíjí. Tyto děti je třeba motivovat zvýšením vzdělávacích cílů a obsahů. Druhou podkategorií jsou příčiny spojené se vztahy. Zde mohou být zdrojem nejen vztahy s vrstevníky, v rámci vlastní nebo jiné třídy, ale také vztahy s jedním nebo více učiteli. Důležité je, aby ve škole panovalo vhodné nejen školní, ale i třídní klima. Aby se zde cítili dobře nejen žáci, ale i učitelé a zaměstnanci.

U vrstevnického prostředí se odborníci shodují v tom, že v pubescentním období je vliv vrstevníků a vztah k nim hlavní hybnou silou. Skupina vrstevníků, obzvláště školní třída, má v tomto období tak velký vliv, že je pubescent pro její zalíbení ochoten riskovat konflikt nejen s rodinou, ale i s učiteli. Pro kladné přijetí v partě je ochoten se záškoláctvím nejen začít, ale i následně pravidelně nahrazovat hodiny ve škole časem stráveným s partou. Bez ohledu na možné důsledky. Osobnost jedince lze souhrnně popsat jako vnitřní příčinu záškoláctví. Pod tyto vnitřní příčiny zahrnujeme neadekvátní mentální úroveň, neodhalené poruchy dálkových analyzátorů (vady sluchu a zraku), dyslexii, dysgrafii a následky drobných poškození vyšší nervové soustavy.

Následující kapitola se věnovala reálným dopadům záškoláctví. Pokud je záškoláctví u studenta ojedinělý jev, do 10 neomluvených hodin, lze jej považovat za pubertální projev vzdoru. Důvody pro takové záškoláctví může být prostě jen momentální nechuť do školy jít, nepřipravenost na písemnou práci nebo touha strávit čas s přáteli. V takovém případě zůstává student často doma. Pokud je neomluvených hodin více a nepomáhá osobní domluva se samotným studentem, ani s jeho rodiči, dojde k hlášení na OSPOD. Zajímavé je, že

záškoláctví může mít i finanční dopady na rodinný rozpočet, neboť stát může krátit rodinu na sociálních dávkách či udělit pokutu. Z hlediska primární prevence tohoto rizikového chování vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy několik dokumentů, doporučení. Těmi hlavními jsou Národní strategie: Primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027 a Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Preventivní programy lze realizovat ve školním nebo mimoškolním prostředí. Aby byly tyto programy efektivní, je třeba, aby byly cílené, komplexní, systematické, kontinuální, pozitivně orientované a vyhnuli se neúčinným prostředkům, jakým je například zastrasování.

Praktická část této práce zkoumala faktory ovlivňující záškoláctví středoškolských studentů ze tří čáslavských škol. Pro získání potřebných dat jsem si vytvořila dotazník. Bohužel ale sběr dat ovlivnila pandemie a ředitele poptávaných středních škol mi nedovolili provést dotazování osobně. Musela jsem tedy přepracovat dotazník do online podoby, odeslat odkaz k vyplnění ředitelům škol a čekat, kolik vyplněných dotazníků se mi vrátí. O třech urgencích jsem obdržela 103 vyplněných dotazníků.

Z podrobné analýzy vyplněných dotazníků, za pomoci statistického porovnávání empirických a teoretických četností a počítání Chí kvadrát testu jsem zjistila, že se žádná z mých hypotéz nepotvrdila. To ovšem platí jen pro můj výzkumný soubor. Myslím, že pandemie ovlivnila i oblast záškoláctví. Díky tomu, že nějakou dobu nemohli studenti do školy vůbec, poté měli distanční nebo hybridní výuku, nedostali v podstatě příležitost k záškoláctví. Podle mého názoru je toto ten důvod, proč mi zkušenost se záškoláctvím potvrdila méně než polovina respondentů. Ze získaných dat jsem zjistila, že na jejich záškoláctví nemělo vliv rodinné prostředí, ani zájem rodičů o jejich vzdělání. Za školu chodí více ti, kteří studují střední školu vlastního výběru a necítí se zde přetěžováni. Častějším důvodem k záškoláctví je spíše než vliv party osobní pocit strachu. A to buď strachu z předmětu, z učitele nebo ze šikany. Na záškoláctví nemají vliv ani vztahy se spolužáky, neboť nejvíce zkušeností se záškoláctvím mají ti, kteří mají se svými spolužáky dobré vztahy. Vzhledem k tomu, že nejčastěji tráví studenti svůj čas za školou doma, myslím, že hlavním faktorem, který jejich záškoláctví ovlivňuje je samotná puberta a prostě se jim nic a nikam nechce. Uvidíme, jaký vývoj bude mít záškoláctví v budoucnu, po obnovení běžné prezenční výuky. I vzhledem k tomu, že studenti strávili tolik času mimo školu a kolektiv, že to jistě ovlivnilo psychiku nejméně jednoho z nich.

PRAMENY

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4

DOLEŽALOVÁ, Jana. Metody a formy práce vedoucí k pozitivnímu klimatu ve výchovně-vzdělávacím procesu. In CHRÁSKA, Miroslav, TOMANOVÁ, Danuška, HOLOUŠOVÁ, Drahomíra (ed.). *Klima současné české školy*. Sborník příspěvků z 11. Konference ČpdS (s. 274-278). Brno: KONVOJ, 2003. Dostupné online na [Klima současné české školy - PDF Free Download \(adoc.pub\)](#) 5. 1. 2022

FELCMANOVÁ, Lenka. *Přístupy k náročnému chování dětí a žáků ve školách a školských zařízeních a možnosti jeho řešení*. Praha: Česká školní inspekce, 2021. ISBN 978-80-88087-56-4.

FICOVÁ, Lucia. *Záškoláctvo ako problém súčasnej základnej školy*. Bratislava: OZ V4, 2011. ISBN 978-80-89443-06-2.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6

GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3.

KROWATSCHEK, Dieter, DOMSCH, Holger. *Do školy beze strachu*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1767-5.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN-80-7178-945-3.

LANGER, Stanislav. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění*. Hradec Králové: nakladatelství Kotva, 1994. ISBN 809000254-3-9

LAZAROVÁ, Bohumíra. *První pomoc při řešení výchovných problémů: poradenské minimum pro učitele*. Praha: Agentura STROM, 1998. ISBN 80-861-0600-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28), dostupné online na <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>, 20.01.2022

MIOVSKÝ, Michal. *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

MORKES, František. *Proměny povinné školní docházky*. In Učitelství č.33/2010, dostupné online z <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>, 12. 01. 2022

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027, dostupná online na https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf , 14. 1. 2022

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. 80-7178-772-8.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

SALAVCOVÁ, Miroslava, FOIST, Vladimír. *Záškolačství*. In: CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept, Příloha č. 11. Č.j.: MSMT-32548/2017-1, dostupné online na https://www.zszaaleji.cz/cardfiles/card-14869/card-14901/files/priloha-c.-11-zaskolactvi.pdf_27b54e11131b843d68c8714b917f2b111529561151.pdf , 12. 01. 2022

SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník*. Jinočany: H & H, 2000. ISBN 80-86022-76-5.

THEINER, Pavel. *Poruchy chování u dětí a dospívajících*. In: Psychiat. pro Praxi. 2/2007 (s. 85–87), dostupné online na <https://www.solen.cz/pdfs/psy/2007/02/09.pdf> , 21. 01. 2022

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-488-8.

ZATLOUKAL, Tomáš a kol. *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2019/2020*. Česká školní inspekce, 2020. ISBN 978-80-88087-43-4.

ZÁKONY:

Zákon č. 561/2004 Sb., Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), dostupný online na <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-561-2004-sb-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim> , 13.01.2022

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 201 Ohrožování výchovy dítěte, dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>, 13.01.2022

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, v platném znění: § 54a Zvláštní ustanovení o důsledcích neplnění povinné školní docházky dítěte, dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117> , 14.01.2022

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění: § 3 Osoba, která není v hmotné nouzi (1 e), dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>, 14. 01. 2022

Zákon č.359/1999 Sb., Zákon o sociálně právní ochraně dětí, §10(4), dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359?text=%C5%A1kola>, 14.01.2022

PŘÍLOHY

Příloha A <i>Dotazník o záškoláctví</i>	48
---	----

Příloha A Dotazník o záškoláctví

Milá studentko, milý studente

Obracím se na Vás se žádostí o pomoc při průzkumném šetření, kterým bych chtěla zjistit, jak hlubokým problémem je v současné době záškoláctví. Tento dotazník je **anonymní**. Získané informace budou použity pouze jako zdroj pro moji závěrečnou práci. Vyplnění dotazníku je jednoduché a nezabere více než 5 minut. V dotazníku se vyskytují otázky, kde byste měli zaškrtnout **pouze jednu odpověď**, pokud není uvedeno jinak.

Děkuji za spolupráci.

Pohlaví: o žena   o muž

Věk (prosím, napiš číslo):

Název školy:

---

1. V jakém rodinném prostředí žijete?

- s matkou
- s otcem
- s matkou i otcem
- u prarodičů
- dětský domov
- jiné (uveďte) .....

2. Jaké je dosažené vzdělání Vašich rodičů (rodiče)?

Matka

otec

☐ základní škola	☐ základní škola
☐ střední odborné učiliště	☐ střední odborné učiliště
☐ střední škola, nebo vyučení s maturitou	☐ střední škola, nebo vyučení s maturitou
☐ vyšší odborná škola	☐ vyšší odborná škola
☐ vysoká škola	☐ vysoká škola
☐ jiné (uveďte)	☐ jiné (uveďte) ....

3. Považují Vaše rodiče vzdělání za důležité?

- Ano Ne Nevím

4. Zajímají se rodiče o Vaše vzdělání?

- Ano, ale více než bych si přál/a
 Ano, v přiměřené míře
 Ne, vůbec je nezajímá, co se ve škole děje

5. Kontrolují rodiče Vaši školní docházku?

- Ano Ne Někdy

6. Kdo Vám píše omluvenky?

- sám
 rodiče
 jiné (uveďte) .....

7. Je pro Vás snadné přizpůsobit se školním nárokům?(necítím se přetížen/a, množství učiva je odpovídající)

- Ano Ne Je mi to jedno

8. Je pro Vás problém přizpůsobit Váš denní režim školní docházce (např. problém se vstáváním)?

- Ano Ne Někdy

9. Studujete školu/obor, který jste chtěl/a?

- Ano
 Ne

10. Proč jste si vybral/a ke studiu právě tuto školu? (možnost zaškrtnout více odpovědí)

- chtěli to rodiče
 chtěl jsem sám
 chtěl jsem studovat se svým kamarádem
 jiné (uveďte)
.....

11. Proč chodíte do školy? (možnost zaškrtnout více odpovědí)

- je to moje povinnost
- vzdělání je pro mě důležité
- chtějí to rodiče
- nevím

12. Chápete a rozumíte probírané látce?

- Ano, u většiny předmětů
- Pouze u některých předmětů
- Ne, u většiny předmětů

13. Setkal/a jste se někdy s ponižováním za neznalost ze strany učitele?

- Ano, bylo mi to velmi nepříjemné
- Ano, ale bylo mi to jedno
- Ne, nikdy

14. Setkal/a jste se někdy s ponižováním za neznalost ze strany spolužáků?

- Ano, bylo mi to velmi nepříjemné
- Ano, ale bylo mi to jedno
- Ne, nikdy

15. Jaké máte vztahy se spolužáky?

- Výborné, všichni si skvěle rozumíme
- Dobré, mám ve třídě několik dobrých kamarádů
- Špatné, spolužáci jsou ke mně nepřátelští a zlí
- Spolužáci mě nezajímají

16. Co si myslíte o záškoláctví?

- Za školu by se chodit nemělo
- Občas to nevadí
- Spousta lidí to dělá často, není na tom nic špatného

17. Byl/a jste někdy za školou?

- Ano Ne

18. Pokud jste byl/a někdy za školou, jednalo se o (možnost zaškrtnout více odpovědí):

- Moje předem nepromyšlené, neplánované rozhodnutí
- Moje předem promyšlené, plánované rozhodnutí
- rozhodnutí podle přátel (party)

19. Jaké jsou příčiny Vašeho záškoláctví? (možnost zaškrtnout více odpovědí)

- škola je zbytečná
- rodinné problémy
- strach z učitele
- strach z předmětu
- strach ze šikany
- parta a kamarádi
- jiné (uveďte) .....

20. Jak trávíte svůj čas za školou?

- Jsem doma
- S přáteli, partou někde venku
- V restauraci, nebo herně
- jiné (uveďte) .....